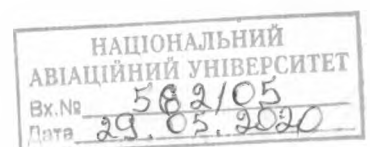

ВІДЗИВ

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Баймуратова Михайла Олександровича на дисертаційне дослідження СУЩЕНКА Вадима Анатолійовича на тему: «Конституційно-правові підстави вимушеного тимчасового обмеження державними органами прав і свобод людини та громадянина в Україні в умовах проведення антитерористичних заходів», що подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Тема дисертаційного дослідження Суценка В.А. є досить неординарною для науки конституційного права, бо фактично є пов'язаною з системним комплексом проблем, що характеризують функціонування державності в екстраординарних умовах проведення антитерористичних заходів і пов'язаного з цими обставинами вимушеного тимчасового обмеження державними органами прав і свобод людини та громадянина в Україні. Одночасно, саме в контекстуалізації наведених обмежень досліджувана проблематика має конституційно-правове значення та праксеологічне застосування, на що звертає увагу й сам автор дослідження, посилаючись на наявність нестандартних ситуацій, які змушують державу вдаватися до обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Актуалізації проблематики дослідження додає й фактологія масового тероризму на Сході України, що обумовило проведення антитерористичних заходів з метою підтримання національної безпеки й обороноздатності держави, захисту населення від протиправних посягань, а звідси – й обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, що майже не допускається Конституцією України.

Отже, можна зробити висновок, що тема дисертаційного дослідження Сущенка В.А. є не тільки актуальною, а й спирається на об'єктивовану соціальну і правову реальність, що склалась на теренах нашої держави.

Метою дисертаційного дослідження, як заявлено його автором, є комплексне дослідження стану додержання конституційних прав і свобод в умовах дії антитерористичних заходів, розробка проблем вимушеного обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина на час проведення вказаних заходів, формулювання конкретних пропозицій щодо приведення таких обмежень у відповідність до вимог конституційних засад та міжнародних стандартів з прав людини.

У відповідності до зазначеної мети автор визначив необхідність розв'язання наступних основних завдань, що на наш погляд, є достатніми для розкриття досліджуваної проблематики, – а саме: а) висвітлити генезис причин та історико-правові підвалини вимушеного обмеження державою конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку з боротьбою з тероризмом; б) визначити конституційно-правовий статус антитерористичних заходів як правообмежувального режиму та з'ясувати їх місце серед інших станів вимушеного обмеження конституційних прав і свобод; в) розкрити місце та роль антитерористичних заходів у системі національної безпеки України та механізмі захисту конституційних прав і свобод; г) охарактеризувати сучасний стан та проблеми конституційно-правового регулювання відносин під час проведення антитерористичної операції; г') дослідити та уніфікувати конституційно-правову основу для вжиття заходів боротьби з тероризмом в Україні; д) провести конституційно-правовий аналіз підстав та порядку проведення антитерористичної операції в Україні; е) надати розгорнуту характеристику антитерористичним обмеженням конституційних прав і свобод крізь призму додержання вимог Основного Закону України; є) висвітлити інституційну систему забезпечення конституційних прав і свобод громадянина та держави в умовах дії заходів боротьби з тероризмом; ж) викласти каталог гарантій конституційних прав і

свобод, пов'язаних з проведенням антитерористичної операції; з) запропонувати напрями удосконалення законодавства України щодо гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку з проведенням антитерористичної операції.

Виходячи з наведеного вище, автором досить конкретно визначено об'єкт та предмет дослідження. Так, об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина. А його предметом – є конституційно-правові підстави обмеження прав і свобод людини та громадянина, а також стан їх дотримання в умовах проведення антитерористичних заходів.

Дослідження має відповідну і на наш погляд достатню методологічну базу. Для отримання достовірних наукових результатів у ньому використано загально-наукові та спеціальні методи пізнання об'єктивної дійсності, що базуються на діалектичному підході до дослідження об'єкта. Зокрема, застосовані історико-правовий, логіко-семантичний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та інші наукові методи.

Нормативну основу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, законодавчі акти України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування.

Наукова новизна отриманих результатів характеризується передусім тим, що дисертаційне дослідження є одним з перших у національній науці конституційного права спроб розв'язати наукову проблему щодо визначення конституційно-правових підстав обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах проведення антитерористичних заходів, а також з'ясування відповідності таких обмежень конституційним засадам.

За результатом дисертаційного дослідження отримано нові або з елементами наукової новизни теоретичні положення і практичні

рекомендації. Так, вперше: а) запропоновано визначити конституційно-правовий статус людини та громадянина та підстави обмежень їх прав і свобод в умовах проведення антитерористичної операції; обґрунтовано нагальну потребу у такому визначенні для забезпечення можливості оцінки таким обмеженням на предмет дотримання конституційних стандартів у сфері прав людини; б) науково доведено неузгодженість окремих обмежень конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах проведення антитерористичної операції з положеннями Конституції України, зокрема, невідповідність превентивного затримання особи на строк до 30 діб без права постати перед судом конституційному праву на свободу та особисту недоторканість; в) сформульовано науково-теоретичний зміст поняття «стану вимушеного обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина» як сукупності (комплексу) правових, економічних, соціальних та інших заходів, які здійснюються від імені держави для досягнення попередньо визначених загальноприйнятних цілей (суспільного інтересу, загального блага) та супроводжуються відносно тривалим загальним (неособистим) обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина задля досягнення таких цілей; запропоновано ключові ознаки такого поняття, а також надано класифікацію об'єктів, що ним охоплюються; г) досліджено обмеження конституційних прав і свобод в умовах проведення антитерористичних заходів як комплексний правовий феномен, який, поряд із обмежувальними, відіграє правозахисні функції.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що вони мають як теоретико-науковий, так і практико-прикладний інтерес, зокрема: а) у науково-дослідницькій сфері – положення і висновки дисертаційного дослідження можуть бути підставою для подальших досліджень питань забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах провадження антитерористичної операції; б) у правотворчості – у результаті проведеного дослідження сформульовано пропозиції щодо вдосконалення системи чинного законодавства України, зокрема, при підготовці змін до

Конституції України, Закону України «Про боротьбу з тероризмом» та інших нормативно-правових актів, які регламентують забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина у зв'язку зі здійсненням антитерористичної діяльності; в) у правозастосовній діяльності – дисертаційні рекомендації та висновки можуть бути використані з метою удосконалення практичних аспектів застосування законодавства з питань забезпечення та захисту конституційних прав під час вимушеного обмеження прав і свобод у зв'язку з проведенням антитерористичної діяльності; для відповідних державних органів – з метою покращення та активізації їх діяльності щодо захисту конституційних прав при застосуванні владних повноважень; г) у навчальному процесі – отримані результати використано у навчально-педагогічному процесі Маріупольського державного університету, де їх запроваджено у науково-методичних розробках, а також при підготовці лекцій і навчальних посібників, у ході викладання навчальної дисципліни «Конституційне право України» та заснованих на ній спеціальних курсів.

Апробація результатів дисертації проведена у відповідності до вимог МОН України. Так, дослідження виконано та обговорено на кафедрі права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету. Висновки дисертаційної роботи висвітлено у наукових публікаціях автора, а також доповідях на 5 науково-практичних конференціях. Ключові результати дисертаційного дослідження відображено та опубліковані у 10 наукових публікаціях, зокрема, у 5 статтях в фахових виданнях із юридичних наук (4 статті надруковані у фахових виданнях України, що включені до міжнародної наукометричної бази даних «Index Copernicus International» (Республіка Польща), та 1 стаття у науковому періодичному виданні Словацької Республіки з юридичного напрямку), тезах 5 доповідей на науково-практичних конференціях.

У архітектонічному визначенні дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (включають у себе три підрозділи кожний), висновків, списку використаних джерел і додатків.

Вступ до дисертаційного дослідження є традиційним, його структура відповідає вимогам, що заявлені в нормативних документах МОН.

Розділ I дисертації «Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади тимчасового обмеження державними органами конституційних прав і свобод людини і громадянина під час проведення антитерористичних заходів» містить три підрозділи, що присвячено аналізу генезису такого феноменологічного явища, як обмеження конституційних прав і свобод. Зокрема, продемонстровано, що цей феномен існував з давніх часів та супроводжував розвиток державності на всіх етапах у різних специфічних формах. На всіх цих етапах він переслідував відмінні цілі (від унормованої диференціації суспільства до забезпечення реалізації конституційних прав). Також визначено ключові конституційно-правові засади антитерористичних заходів, їх характеристику та диференціацію. Висвітлено вплив основних елементів структури та процедури вжиття заходів боротьби з тероризмом на конституційні права і свободи. Тут також приділено увагу значенню антитерористичних заходів для забезпечення конституційних прав і свобод та для національної безпеки. Висвітлено перелік ключових конституційних прав і свобод, на захист яких здійснюється застосування антитерористичних заходів та вводяться відповідні правообмеження.

Розділ II «Сучасний стан та проблеми конституційно-правового механізму регулювання обмежень прав і свобод під час проведення антитерористичних заходів в Україні» містить три підрозділи. В одному з них висвітлено конституційно-правову основу обмеження прав і свобод на час проведення антитерористичної операції. Зокрема, визначено норми Конституції України, які стосуються питань боротьби з тероризмом та регулюють конституційні права і свободи громадян на час вжиття антитерористичних заходів. Зауважено на відсутності в Основному Законі України такої підстави для обмеження прав і свобод, як антитерористична операція. В іншому проаналізовано конституційні підстави та порядок

проведення антитерористичних заходів та їх правообмежень з точки зору їх впливу на конституційні права і свободи людини та громадянина. Вказано на неконкретність нормативного формулювання підстави для обмеження конституційних прав і свобод на час проведення антитерористичних заходів, запропоновано способи удосконалення її визначення. В останньому підрозділі приділено увагу стану обмеження конкретних конституційних прав і свобод людини та громадянина на час вжиття антитерористичних заходів та їх відповідності Конституції України. Висвітлено зміст конституційних прав, які зачіпаються у ході проведення антитерористичної операції, та з'ясовано вплив державницьких заходів та повноважень на такі права.

Розділ III «Механізм та шляхи забезпечення конституційних прав і свобод громадян під час проведення антитерористичних заходів в Україні» також містить три підрозділи. В першому з них досліджено інституційну систему забезпечення конституційних прав і свобод в умовах проведення антитерористичної операції. Зокрема, визначено виключні повноваження Верховної Ради України, її Уповноваженого з прав людини, Президента України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері забезпечення конституційних прав і свобод в умовах вжиття заходів боротьби з тероризмом, а також відображено їх вплив на реальний стан конституційних прав і свобод. В другому підрозділі надано розгорнутий аналіз гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина, які надаються громадянам у зв'язку з проведенням антитерористичної операції. Його результати досліджено у відповідності до каталогу конституційних прав і свобод, на захист яких надаються компенсації. В третьому – запропоновано напрями удосконалення законодавства України щодо гарантій конституційних прав і свобод у зв'язку з проведенням антитерористичної операції.

Заслуговують на увагу висновки дисертаційного дослідження, що не тільки його підсумовують, а й закладають відповідний доктринальний та нормативно-прогностичний потенціал для подальшого дослідження цієї актуальної проблематики. Так, досить високим прагматизмом володіє висновок щодо визначення поняття стану вимушеного обмеження конституційних прав і свобод, під яким автор пропонує розуміти сукупність (комплекс) правових, економічних, соціальних та інших заходів, які здійснюються від імені держави для досягнення попередньо визначених загальноприйнятних цілей (суспільного інтересу, загального блага) та супроводжуються відносно тривалим, загальним (неособистим) обмеженням конституційних прав і свобод людини та громадянина задля досягнення таких цілей.

Саме в цьому контексті представляє інтерес характеристики досліджуваних станів – залежно від унормованості (поширеності) такі стани умовно можна поділити на два типи: 1) загальні (класичні) – стани, запровадження яких допускається світовим співтовариством та які регламентовано нормами міжнародного права і Конституції України (воєнний стан, надзвичайний стан, стан надзвичайної природної ситуації); 2) спеціальні – стани, які не унормовано міжнародним правом і Конституцією України та які запроваджуються для вирішення особливих завдань (стан на тимчасово окупованій території та антитерористичні заходи).

Достатньо продуктивним уявляється висновок щодо того, що з точки зору дотримання конституційних прав і свобод антитерористичні заходи мають біполярне значення. З одного боку, вони переслідують мету захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, оскільки намагаються подолати терористичну загрозу, а з іншого – супроводжуються вимушеними обмеженнями таких прав і свобод людини та громадянина.

Достатньо суттєвий методологічний потенціал несе в собі висновок щодо того, що антитерористичні обмеження конституційних прав і свобод недостатньо врегульовані конституційно-правовими нормами. Численні

обмеження, що запроваджуються на час проведення антитерористичних заходів, не завжди узгоджуються з конституційними правозахисними засадами та створюють загрозу порушення конституційних прав, які вони покликані захищати. Так, частиною другою статті 14 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що у районі проведення антитерористичної операції можуть вводитися тимчасово обмеження прав і свобод громадян. При цьому, Конституція України у статті 64 не відносить антитерористичні заходи до випадків, які дозволяють обмежувати конституційні права і свободи. З огляду на це, визначення конституційно-правових підстав обмеження прав і свобод на час проведення антитерористичних заходів є обов'язковою передумовою для правомірного захисту державного суверенітету та підтримання обороноздатності України.

Інші висновки автора по підсумках дослідження також можна охарактеризувати як такі, що є продуктивними та такими, що скеровані на подальшу нормопроектну та нормотворчу діяльність держави.

Необхідно зазначити, що текст дисертаційного дослідження свідчить про те, що його автор досить вільно, ґрунтовно і докладно володіє проблематикою теми. Само дослідження є логічно побудованим та таким, що свідчить про аналітичні та доктринально підкріплені вміння автору щодо його написання і виконання, що дає змогу стверджувати, що автор справився з поставленими завданнями та розкрив достатньо складну та мало досліджувану проблематику, що є актуальною для науки конституційного права.

Разом з тим, рецензоване дослідження має відповідні недоліки, які необхідно оцінити не стільки як авторські, скільки як побажання, врахування яких, на наш погляд, підвищило якість та наукову цінність всього дослідження.

1. По-перше, це торкається доктринальної розробки визначення стану ординарного і екстраординарного функціонування державності та їх

співвідношення з феноменологією ефективної державності. Автор в своєму дослідженні цій проблемі зовсім не приділяє уваги, хоча вона й є основоположним методологічним підґрунтям для обмеження конституційних прав і свобод.

2. Стверджуючи про малочисельність правового регулювання в досліджуваній сфері, автор пояснює їх тим, що самі антитерористичні обмеження конституційних прав є доволі неконкретними та розпливчастими, не мають достатньої правової регламентації, у зв'язку з чим не можна достовірно визначити повний спектр конституційних прав, які страждають у зв'язку з їх вжиттям. Це добре, але автор не йде далі – він не пропонує основні стратегічні напрями нормопроектної (законопроектної) діяльності в профільній сфері для виправлення зазначених недоліків.

3. Багато положень дослідження торкаються застосування антитерористичних заходів, але що таке ці заходи, яка їх природа, телеологічна домінанта, система, гарантії, їх статус – у дослідженні фактично є відсутніми, а чітка оцінка таких заходів у відповідності до настанов науки конституційного права сприяло б більш високому рівню доктринального забезпечення досліджуваної проблематики.

4. Автор в своєму дослідженні зазначає, що не відповідає положенням статті 57 Конституції України відсутність у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» конкретних темпоральних рамок антитерористичних заходів та їх правообмежень. Термін дії обмеження конституційних прав і свобод не може бути невизначеним, а громадяни мають правомірні очікування на обізнаність про актуальний склад їх прав та обов'язків. З огляду на це, автор пропонує доповнити цей Закон статтею 10-1 «Строк проведення антитерористичної операції» зі змістом «Антитерористична операція запроваджується на 30 діб. У випадку неусунення підстав, які обумовили її введення, її може бути продовжено на 30 діб (у т.ч. неодноразово)». Вважаємо, що зазначені пропозиції мають право на існування, але їх застосування у чинному законодавстві веде до необхідності повної

реструктуризації профільних правових актів та визначення їх поліпредметності, бо тоді необхідно зазначити темпоральні межі проведення основних та додаткових заходів в рамках операцій та ін. – а у підсумку, розробити текст нового закону, – на нашу думку, з застосуванням іноземного досвіду щодо законодавчої регламентації і регулювання профільних питань.

5. Враховуючи важливе значення тенденції модернізації юридичних форм державної діяльності, особливо в екстраординарних умовах функціонування державності, вважаємо за необхідне, звернути особливу увагу на важливі аспекти процесуалізації супроводження, реалізації та забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах їх обмеження на період антитерористичної операції, чого на жаль автором не було зроблено.

Резюмуючи висловлені критичні зауваження, необхідно зазначити, що значна їх частина мають дискусійний або рекомендаційний характер, вони не знижують в цілому високу наукову та практичну значущість отриманих результатів дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Сущенка В.А.

Усе викладене дає підставу для висновку про те, що дисертаційне дослідження Сущенка В.А. «Конституційно-правові підстави вимушеного тимчасового обмеження державними органами прав і свобод людини та громадянина в Україні в умовах проведення антитерористичних заходів» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, яке має доктринальне і праксеологічне значення для конституційно-правової науки. За своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною корисністю, достовірністю та обґрунтованістю одержаних результатів дисертація відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12-13 Порядку присудження наукових ступенів від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Сущенко Вадим Анатолійович, заслуговує на присудження

наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальностями 12.00.02
«Конституційне право; муніципальне право».

Офіційний опонент:

Головний консультант відділу європейського права
та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

Баймуратов М. О.

Підпис професора М.О. Баймуратова засвідчую:

